

ILUSTRACIÓN: *Maletas*

AUTOR: Carmen Franco-Vázquez

**As antoloxías consultadas
da poesía galega:
da *Escolma de poesía galega IV.*
Os contemporáneos
de Francisco Fernández del Riego
aos *Novísimos da poesía galega*
de María Victoria Moreno**

Ana Acuña Trabazo

[Recibido, 15 setembro 2017; aceptado, 7 novembro 2017]

<http://dx.doi.org/10.15304/bgl.52.4295>

RESUMO Este artigo pretende mostrar a importancia da *Escolma de poesía galega IV Os contemporáneos*, preparada en 1955 por Francisco Fernández del Riego. A súa relevancia exemplificárase ao comparala con outras antoloxías consultadas e ao tratar a polémica suscitada entre os escritores galegos do momento.

PALABRAS CHAVE: Antoloxías, Francisco Fernández del Riego, poesía galega, polémica, *La Noche*, *Litoral*.

ABSTRACT This article goes back to the importance of the *Escolma de poesía IV Os contemporáneos*, published in 1955 by Francisco Fernández del Riego. Its relevance is made clear when compared with other previously published anthologies, and by the fact that deals with the controversy raised among contemporary galician writers.

KEYWORDS: Anthologies, Francisco Fernández del Riego, Galician poetry, controversy, *La Noche*, *Litoral*.

A xeración dos “realizadores”

No ano 2002 Francisco Fernández del Riego confesaba nunha entrevista para a revista *Madrygal* (Acuña, 2002: 158) o seu papel dentro do galeguismo de posguerra como ‘enchedor’ de baleiros: “toquei moitos baleiros que había que ir cubrindo, con deficiencias, claro, eu non era un home solvente para ocupar baleiros determinados, aínda que facía un esforzo e, sobre todo, tiña

unha gran esperanza”. Anos antes, Fernández del Riego (1996) explicara o papel da Xeración Galaxia para remediar algunha desas eivas por medio da elaboración de textos formativos (dicionarios, manuais...), da produción de obras de creación de tódolos xéneros “para recoñecer de xeito antolóxico o desenvolvemento literario e cultural do noso pobo” (Fernández del Riego, 1996: 79) ou de monográficos de artistas... As seguintes palabras do protagonista deste parágrafo inciden na importancia do contexto histórico no que xurdiu Galaxia (Fernández del Riego, 1996: 132):

A nosa xeración, a dos fundadores de Galaxia, reapareceu no mundo das letras galegas como unha especie de Guadiana literario [...] A súa función na cultura galega foi a de servir de ponte entre os escritores anteriores e os novos, desven- cellados daqueles pola idade, pola falta de información imposta polas circuns- tancias políticas.

Un dos grandes baleiros que conseguiu cubrir Fernández del Riego foi grazas á súa participación na elaboración da *Escolma de poesía galega IV. Os contemporáneos* e que figuraba dentro do programa editorial de Galaxia. Así o manifestaba nas súas memorias (Fernández del Riego, 1990: 312):

6

Consciente de que compría amosarlles ás novas xeracións galegas un coñece- mento axeitado da presenza e evolución da nosa poesía, determinamos Xosé María Álvarez Blázquez e mais eu, preparar unha obra ampla en catro tomos.

Fernández del Riego, segundo o seu testemuño (1996: 78), escolleu a pro- ducción poética do XIX e a dos seus contemporáneos do XX. Pola súa parte, Xosé María Álvarez Blázquez encargouse da poesía medieval e dos Séculos Escuros. Un e outro “desempeñan un importante papel, na medida en que aspiran a contribuír ó proceso de recuperación dunha continuidade histórica ameazada” (Rábade Villar, 2004: 33).

Cómpre recordar que o volume IV preparado por Fernández del Riego é a primeira antoloxía consultada da poesía galega que se publicou (despois vi- rían as de María Victoria Moreno e a de Xosé Filgueira Valverde), pero non a primeira en xestarse. En efecto, a primeira antoloxía consultada da poesía ga- lega, continuadora do método que Gerardo Diego popularizou en 1932, foi a que Filgueira Valverde reuniu entre 1935 e 1936 e que permaneceu inédita por mor da Guerra Civil ata o ano 2008. Uns anos antes, en 2003, o profesor Arturo Casas continúa o modelo de Filgueira Valverde (que tivera ocasión

de coñecer a través dos seus adrais e das súas publicacións no Consello da Cultura Galega) e dá ao prelo a súa *Antoloxía consultada da poesía galega 1976-2000*.

As semellanzas e diferenzas entre as antoloxías de Fernández del Riego e de Filgueira Valverde foron esclarecidas polo profesor Xesús Alonso Montero (2008): están presentes autores non galegos, solicítanse poéticas e textos inéditos, os textos están en idioma galego, e –a diferenza– o `inquérito´ enviado por Filgueira é máis amplo.

Como indicamos, despois da de Fernández del Riego, a seguinte antoloxía consultada será a de María Victoria Moreno (1973), cuxos criterios, para a escolla dos 10 poetas¹, recordamos: escribir en galego, ter un libro publicado e a idade (nacer a partir de 1943). Recentemente o mencionado Xesús Alonso Montero (2017: 232) sinalou as características desta antoloxía publicada en 1973:

Trátase dunha antoloxía consultada, ou sexa, entre a responsable do volume e cada un dos poetas escolleitos houbo un diálogo (ás veces epistolar), e ese fora o método, no seu día, de Gerardo Diego [...] É o método, *grosso modo*, que empregou en 1935-1936 Filgueira Valverde cando recolleu material para a súa *Antoloxía consultada* [...] Sendo esta a primeira antoloxía consultada da nosa poesía, a primeira que se publicou destas características é moi posterior, de 1955: a de Francisco Fernández del Riego, que titulou *Escolma de poesía galega IV. Os contemporáneos* [...] Na Antoloxía de María Victoria os textos dos autores van precedidos dunha autopoética, extensas algunhas, moi breves outras. Hainas con reflexións autobiográficas que, non carecendo de interese, moi pouco se porteñen co que entendemos por autoestética ou autopoética.

O vindeiro ano 2018 permitirá profundar no estudo do contido e da recepción da antoloxía de María Victoria Moreno, por iso nos parece pertinente volver a nosa atención² sobre a escolma de Fernández del Riego do ano 1955.

¹ Farruco Sesto Novás, Lois Diéguez, Alfredo Conde Cid, Xosé Vázquez Pintor, Lois Álvarez Pousa, Xesús Rábade Paredes, Margarita Ledo Andión, Darío Xohán Cabana, Félix Vergara Vilariño e Xavier Rodríguez Barrio.

² Esta colaboración foi elaborada no marco do proxecto de investigación “Eco-ficcións: Discursos emerxentes sobre muller e natureza en Galicia e Irlanda” (Ministerio de Economía y Competitividad FEM2015-66937-P Excelencia 2015 e FEDER 2014-2020).

Fernández del Riego antólogo do século XIX e XX

Francisco Fernández del Riego (1996: 78) situaba dentro do programa editorial realizado nos primeiros tempos pola editorial Galaxia diversas seccións, entre elas a “Colección Pondal”:

Coa denominación de “Colección Pondal” tentábase formar unha biblioteca para recoñecer de xeito antolóxico o desenvolvemento literario e cultural do noso pobo. Encetouse cunha Escolma de poesía galega. Xosé María Álvarez Blázquez preparou dous volumes, un relativo á época medieval galego-portuguesa, e outro referente ó período entre os séculos XIV e XVIII. Eu escollín, tamén en dous volumes, a produción poética do XIX e a dos contemporáneos.

Como acabamos de ler na cita de Fernández del Riego, Galaxia ideou unha antoloxía en catro tomos da poesía galega. Os dous primeiros dedicados á Idade Media e aos Séculos Escuros foron encargados a Xosé María Álvarez Blázquez (que xa os proxectara con Fermín Bouza Brey) e os dous últimos a Francisco Fernández del Riego, séculos XIX e XX.

8

Os tomos foron vendo a luz sen a orde esperada: primeiro publicouse o volume I (1952), tres anos despois o volume IV (1955), pasados dous anos foi a vez do III (1957) e, en último lugar, o volume II (1959)³.

Aínda que neste traballo nos centraremos no volume IV dedicado aos contemporáneos, parécenos pertinente unha breve presentación comparativa de cada un dos tomos elaborados por Francisco Fernández del Riego.

Sobre o volume relativo á poesía do século XIX maniféstase o propósito no limiar: reflectir “de xeito máis completo posíbre, o que a nosa lírica do rexurdimento ven a ser” (Fernández del Riego, 1957: 9). Con ela “pode o discreto lector [...] decatarse de diversidade de vías por onde escorre a nosa poesía dazanovesca” (Fernández del Riego, 1957: 12), pois as páxinas desta escolma do XIX “constituen, cando menos, un documento histórico e un instrumento de traballo” (Fernández del Riego, 1957: 12) no que se intenta

³ Con motivo do Día das Letras Galegas dedicado a Xosé María Álvarez Blázquez, a Real Academia Galega reeditou os dous primeiros volumes en 2008. Sería de agradecer a reedición dos restantes (volumes III e IV).

“dar unha mostra do desenrolo da poesía galega na época da súa renacencia” (Fernández del Riego, 1957: 7). Sobre o criterio, engade o antólogo “oréntase, pola súa vontade estética, cara a colleita do que estima como millor” (Fernández del Riego, 1957: 9) e preferiu axustarse “a un criterio cronolóxico na presentación dos poetas, pra que o lector poda millor decatárese da panorámica que todos conforman” (Fernández del Riego, 1957: 10).

En canto ao volume da poesía do século XX, o antólogo Fernández del Riego (1955: 9) explica a idea que o preside e a finalidade

a de que seña un libro popular –non populacheiro– aberto a todo o que de verdade sinta e goce a beleza poética; un libro que, escollendo os máis sinificados acentos da lira de Galicia no século que vivimos, permita ó propio tempo unha visión panorámica do conxunto.

Proponse recoller, asimade, o característico, inda que non seña o máis logrado; aspira a non deixar unha tendencia ou modalidade, sin representar; a enfocar un panorama contínuo de tempos e autores que guén a evolución ou as sucesivas modalidades da nosa poesía recente.

Por tanto, o punto de partida da escolma da poesía do século XX será “o anovamento das esencias e xeitos poéticos que, a comenzos de século, se produxo na nosa lírica” (Fernández del Riego, 1955: 10), prescindindo dos poetas que, “inda sendo cronoloxicamente posteriores a algús dos incluídos, producen unha poesía que está na estirpe dos Precusores” (Fernández del Riego, 1955: 10) e agrupando “ós seus persoeiros en tres grupos promocionás” (Fernández del Riego, 1955: 10). Nas liñas finais do limiar, Fernández del Riego alude ao modelo de Gerardo Diego (Fernández del Riego, 1955: 14):

Pra unha millor comprensión acompañan á escolma dos poemas as notas biográfica e bibliográfica de cada autor; ademais, seguindo un método xa empregado por Gerardo Diego, amécese unha sucinta exposición sobre a súa poética peculiar ou sobre o seu concepto de poesía, espresado en moitos casos polos propios líricos escolmados. A edición está enriquecida con varios poemas inéditos díste, e a escolma fíxose partindo dun a xeito de acordo entre as preferencias do propio poeta e as do antólogo, na gran maioría dos casos.

Por se for de interese para o lector ou lectora, resumimos no seguinte cadro as características desenvolvidas máis arriba:

Resumo comparativo das características da <i>Escolma de poesía galega III</i> e da <i>Escolma da poesía galega IV</i>	
<i>Escolma de poesía galega III (1957)</i>	<i>Escolma de poesía galega IV (1955)</i>
<ul style="list-style-type: none"> • instrumento de traballo • non consultada • mostra do desenvolvemento • rexurdimento • recolle 25 poetas do século XIX⁴ • criterio cronolóxico (non grupo) • poemas escollidos en cada autor 	<ul style="list-style-type: none"> • popular • consultada cos antologados • visión panorámica • anovamento • acolle 50 poetas do século XX • tres grupos promocionais • poemas inéditos e/ou acordados

A Escolma de poesía galega IV. Os contemporáneos: contido e polémica recepción

A continuación ocuparémonos do tomo IV, dedicado aos contemporáneos, grazas aos fondos do Arquivo Francisco Fernández del Riego gardado na Fundación Penzol (seccións dedicadas á correspondencia e actividade editorial). O tomo IV foi o primeiro artellado por Fernández del Riego e, publicado en 1955, axiña se esgotou (Fernández del Riego, 1990: 34). Acertou Ramón Piñeiro cando, nunha carta do 22/12/1955, acusaba recibo do volume IV da escolma de poesía galega e prognosticaba as razóns do éxito (Fernández del Riego, 2000: 102-103):

En xeneral, coido que o libro terá boa acollida. Bótase de menos un conxunto panorámico da poesía contemporánea. Mesmo por iso, terá bastante difusión. A impresión máis común na xente figúromo que será de sorpresa diante da abundancia de poetas e de obra poética en lingua galega. Para o meu ver, este libro representa o primeiro intento de ordeación representativa dos 50 derradeiros anos da nosa poesía. [...] O libro cumprirá unha función utilísima, e coido que oportuna, pois pon ó alcance das novas xeneracións unha ampla representación da obra poética xurdida en Galicia neste medio século. Nese orde de cousas agardo que o libro terá unha influencia proveitosa no país. Facía verdadeira falla.

No resto da epístola, Ramón Piñeiro valoraba os elementos positivos, aos que aludiremos nos apartados seguintes. Tamén acertou Ricardo Carballo

⁴ Curiosamente, no volume centrado no XIX aparece incluído Xosé Manuel Cabada Vázquez, poeta contemporáneo (do século XX) que, quizais por esquecemento durante a preparación do volume correspondente, pasou para o século XIX.

Calero (2006: 174) ao agoirar nunha epístola do 11/12/1955: “Loxicamente débese vender moito. Sendo tan raras as edicións de poetas debe haber moita xente que percure esa antoloxía”.

Coa distancia de máis de medio século, resulta ilustrativo o comentario dun dos defensores (en 1956) da escolma dos contemporáneos elaborada por Fernández del Riego e que nos indicaba que daquela fora como “unha bomba” e que os que noutrora formaban a Xeración La Noche ou das Festas Minervais case a sabían de memoria como se fose un “cancioneiro” (Méndez Ferrín, comunicación oral en 2014).

Contido

As características e elementos que singularizan a escolma foron explicados nas memorias do antólogo Fernández del Riego (1990: 314): “Os textos escolmados viñan antecidos dunha breve nota bio-bibliográfica, e dun xuízo sobre as respectivas poéticas, expresado por cada autor vivo, ou por outros escritores no caso dos falecidos”.

No apartado anterior xa se aludiu á idea e ao propósito expresos no liñar de Fernández del Riego, así como ao criterio⁵, desenvolveremos neste primeiro subapartado o contido do volume IV da escolma, é dicir: os poetas presentes e os elementos acompañantes (autopoéticas e textos enviados).

En canto aos poetas contemporáneos escolmados, Fernández del Riego reúne 50 autores, cantidade que permitiu ás novas xeracións que vivían nuns anos escuros, decatárense do florecemento da lírica galega. Desde Antonio Noriega Varela ata Uxío Novoneyra⁶, e por orde cronolóxica segundo o ano

⁵ Recordamos: popularizar e dar a coñecer o máis característico, máis ou menos logrado.

⁶ Ademais dos citados, Ramón Cabanillas Enríquez, Gonzalo López Abente, Victoriano Taibo García, Ramón del Valle Inclán, Antón Zapata García, Xosé Crecente Vega, Avelino Gómez Ledo, Ramón Otero Pedrayo, Roberto Blanco Torres, Manuel Antonio Pérez Sánchez, Luis Amado Carballo, Fermín Bouza Brey, Eduardo Blanco Amor, Euxenio Montes Domínguez, Xulio Sigüenza Raimúndez, Xosé Otero Espasandín, Valentín Paz Andrade, Luis V. F. Pimentel, Augusto Casas Blanco, Manuel Prieto Marcos, Ánxel Sevillano García, Manuel Luis Acuña, Ángel Johán González López, Dictinio de Castillo Elejabeytia, Federico García Lorca, Álvaro Cunqueiro Mora, Aquilino Iglesia Alvariño, Ricardo Carballo Calero, Luis Seoane López, Florencio Delgado Gurriarán, Emilio Pita, Xosé Díaz Jácome, Manuel Casado Nieto, Juan Pérez Creus, Celso Emilio Ferreiro, Eduardo Moreiras, Xosé Díaz Castro, Xosé María Álvarez Blázquez, Manuel Fabeiro Gómez, Lorenzo Varela, Pura Vázquez, Emilio Álvarez Blázquez, Ramón González-Alegre, Faustino Rey Romero, Luz Pozo Garza, Manuel Cuña Novás, Eliseo Alonso, Manuel María Fernández Teixeiro.

de nacemento, “desfilan” (Fernández del Riego, 1955: 13) ata 50 poetas clasificados en tres grupos promocionais.

Pero nesta paisaxe poética do século XX que supón o volume IV hai algo máis: Fernández del Riego tivo a sensibilidade de reservar un lugar para os poetas do exilio e da emigración. Isto supón o recoñecemento do labor daqueles que estaban lonxe contra a súa vontade e algúns deles case ignorados daquela: Luis Seoane, Lorenzo Varela e Xosé Otero Espasandín. Non nos resistimos a omitir a petición de Seoane nunha carta redactada a Fernández del Riego o 14/07/1955 (Arquivo Fernández del Riego, Fundación Penzol) e na que, no fondo, fala del mesmo: “No se puede olvidar a Rafael Dieste ni a Varela”⁷.

Por outra parte, non pasou inadvertida, entre os novos, a recuperación para a literatura galega de autores non galegos ou con pouca obra no noso idioma. Referímonos a García Lorca, Pérez Creus e Valle-Inclán. Tamén imaxinamos a alegría das xeracións mozas ao poder ler os poemas de Ramón Otero Pedrayo.

12

En canto aos elementos acompañantes, 27 poetas⁸ mandan as súas auto-poéticas ao antólogo Fernández del Riego. As 22 autopoéticas restantes foron extraídas de limiares de propios e alleos (caso de Manuel Antonio ou Xulio Sigüenza) ou de ensaios críticos (por exemplo de Ricardo Carballo Calero). Só unha poética aparece sen asinar, polo que se podería atribuír ao antólogo Fernández del Riego (trátase da poética do paseado Roberto Blanco Torres).

Se temos en conta a data de publicación do tomo IV da escolma, merecen a nosa atención as autopoéticas sociais enviadas por Luís Seoane e Celso Emilio Ferreiro. Nese sentido, por sociais, son enxalzadas na prensa por Álvaro Paradela (*La Noche* 04/01/1956) que fuxía da “lirorrea” de Novoneira, por exemplo (en contra da opinión de Neumandro en *La Noche* 24/05/1956).

⁷ Probablemente non cita a Xosé Otero Espasandín porque este xa non residía na Arxentina.

⁸ Ramón Cabanillas Enríquez, Gonzalo López Abente Victoriano Taiibo García, Fermín Bouza Brey, Eduardo Blanco Amor, Euxenio Montes Domínguez, Xosé Otero Espasandín, Augusto Casas Blanco, Ánxel Sevillano García, Manuel Luis Acuña, Ángel Johán González López, Faustino Rey Romero, Manuel María Fernández Teixeira, Álvaro Cunqueiro Mora, Aquilino Iglesia Alvariño, Ricardo Carballo Calero, Luis Seoane, Florencio Delgado Gurriarán, Emilio Pita, Xosé Díaz Jácome, Celso Emilio Ferreiro, Eduardo Moreiras, Xosé María Álvarez Blázquez, Manuel Fabeiro Gómez, Pura Vázquez, Emilio Álvarez Blázquez, Ramón González Alegre.

Aínda a propósito de Celso Emilio Ferreiro, poeta que xa remitira a súa concepción literaria a Xosé Filgueira Valverde en 1936, é interesante o co-texto coa remitida a Fernández del Riego case vinte anos despois. Comparación que tamén se pode establecer no caso doutros 18 autores presentes nas dúas antoloxías consultadas⁹.

Réstanos comentar o alto valor dos textos enviados polos diferentes creadores. Despois dunha revisión, constatamos que son 28 os autores¹⁰ que lle ofrecen a Fernández del Riego poemas (soltos ou pertencentes a libros) inéditos. Debemos recalcar que 5 deses autores non posuían nesa altura ningún libro editado en galego¹¹ entre eles Xosé María Díaz Castro e Xosé Otero Espasandín. A aposta de Fernández del Riego por estes dous autores foi forte e o tempo deulle a razón. No ano 2014 as persoas estudosas da literatura galega insistiron no papel desempeñado pola escolma de Fernández del Riego na divulgación da obra de Díaz Castro e á que xa se aludira na *Homenaxe a Xosé María Díaz Castro* publicada en 1987 (Fernández del Riego, 1987: 44).

Parécenos ineludible, para o estudo do poeta madrigalego Díaz Castro (homenaxeado co Día das Letras Galegas en 2014), a lectura do epistolario intercambiado con Fernández del Riego e custodiado na Fundación Penzol. Das numerosas cartas cruzadas entre o poeta e o antólogo, son as primeiras aquelas nas que se encontran referencias á escolma (o resto do epistolario ten como tema central a edición de *Nimbos* na que tanto insistiron Francisco Fernández del Riego e Ramón Piñeiro).

A escolma posúe outros tesouros para o estudo do feito literario galego. Por unha parte, a publicación en libro de inéditos e dispersos que ofrecen

⁹ Xosé María Álvarez Blázquez, Fermín Bouza Brey, Ricardo Carballo Calero, Manuel Casado Nieto, Augusto Casas Blanco, Xosé Crecente Vega, Álvaro Cunqueiro Mora, Florencio Delgado Gurriarán, Xosé Díaz Jácome, Celso Emilio Ferreiro, Avelino Gómez Ledo, Aquilino Iglesia Alvariño, Gonzalo López Abente, Ramón Otero Pedrayo, Emilio Pita, Manuel Prieto Marcos, Ánxel Sevillano García, Victoriano Taibo García, Antón Zapata García.

¹⁰ Victoriano Taibo García, Antón Zapata García, Ramón Otero Pedrayo, Manuel Antonio Pérez Sánchez, Fermín Bouza Brey, Eduardo Blanco Amor, Xulio Sigüenza Raimúndez, Xosé Otero Espasandín, Valentín Paz Andrade, Luis V. F. Pimentel, Ángel Johán González López, Dictinio de Castillo Elejabeytia, Álvaro Cunqueiro Mora, Ricardo Carballo Calero, Luis Seoane, Florencio Delgado Gurriarán, Emilio Pita, Xosé Díaz Jácome, Manuel Casado Nieto, Celso Emilio Ferreiro, Eduardo Moreiras, Xosé Díaz Castro, Manuel Fabeiro Gómez, Pura Vázquez, Emilio Álvarez Blázquez, Ramón González Alegre, Faustino Rey Romero, Luz Pozo Garza.

¹¹ Xosé Otero Espasandín, Ángel Johán González López, Dictinio de Castillo Elejabeytia, Xosé Díaz Castro e Ramón González Alegre.

unha visión diferente ou nova dos seus autores. Isto é o que ocorre cos inéditos enviados por Álvaro Cunqueiro (moi distintos da obra coñecida e ata entón publicada), ou dos xa citados Díaz Castro e Otero Espasandín. Por outra parte, o volume IV reúne os mellores poemas con carga política de Lorenzo Varela e Luis Seoane. Este, consciente da situación sociopolítica que se vivía no interior, indicáballe a Fernández del Riego por carta (14/07/1955, Arquivo Fernández del Riego, Fundación Penzol): “Por mi parte te envío tres poemas de los más inofensivos de “As cicatrices”, un libro que preparo”.

A polémica recepción contemporánea (1955-1956)

O criterio idiomático (en galego) elixido por Fernández del Riego, excluínte cos poetas galegos que escribían en castelán, sería o causante dunha viva polémica na prensa de finais de 1955 e 1956 e que aquí desenvolvemos grazas aos materiais do Arquivo Fernández del Riego.

Involuntariamente, o tomo IV da escolma viu cumpridos os desexos manifestados nunha carta por Ricardo Carballo Calero do 11/12/1955 e fixo innecesaria calquera propaganda. A seguinte nota aparecida en *El Pueblo Gallego* (27/01/1956, Arquivo Fernández del Riego, Fundación Penzol) e titulada “Mucho ruido” é o mellor exemplo. Dise no texto do xornal: “La «Escolma» encendió fuego, levantó chispas. ¡Magnífico! Abundan los elogios. Y también las críticas”.

No pasado tratouse (Acuña, 2002) sobre un dos escenarios da polémica: as páxinas da publicación pontevedresa *Litoral* onde disputaron Leandro Crispín e Xosé Luís Méndez Ferrín. Agora abordarase o outro escenario: o ves-pertino *La Noche*. Non se esquece que algunha outra publicación periódica se fixo eco (*La Voz de Galicia*, *Alba*, *El Pueblo Gallego*), pero non coa retesía presente nas dúas publicacións referidas en primeiro lugar.

Tras uns prolegómenos previos localizados nun artigo de Ramón González Alegre (*La Noche* 24/12/1955) e nun comentario-resposta de Paradela a Costa Clavel (*La Noche* 04/01/1956), podemos situar o comezo da polémica no 07/01/1956 e o remate no 14 de xuño dese mesmo ano.

Os protagonistas serán Miguel González Garcés (recoñecido poeta coruñés en castelán e achegado ao núcleo reitor da revista ferrolá *Aturuxo*) e

dous rapaces novos da xeración La Noche ou das Festas Minervais sobre todo Gonzalo Rodríguez Mourullo, pero tamén Xosé Luís Méndez Ferrín.

O 7 de xaneiro de 1956 González Garcés publica esta chamada de atención sobre o tomo IV da escolma “Los poetas coruñeses somos gallegos. Sólo uno figura en la «Escolma de poesía gallega»”. Para este autor coruñés (*La Noche* 07/01/1956: 8):

La lírica gallega es la escrita por gallegos y que respondan a un modo de ser y actuar gallego. Nunca la solamente escrita en idioma gallego. El idioma es factor secundario. El espíritu gallego no obedece sólo a unas características lingüísticas o a una mera expresión verbal.

A resposta chega uns días despois (*La Noche* 12/01/1956) na pluma de Rodríguez Mourullo cun título moi claro “El idioma es en poesía lo fundamental. Respuesta a González Garcés”. Atinadamente, e con visión publicitaria, o xornal precede o artigo co sintagma “Polémica sobre la Escolma”. Rodríguez Mourullo, sen querer retrucar afirmacións “absurdas” de Garcés, vai ao gran: “Lo que si me interesa dejar bien claro es que poesía gallega es exclusivamente la escrita en gallego” (*La Noche* 12/01/1956: 3).

15

Os primeiros días do mes de febreiro (03/02/1956), González Garcés responde a Rodríguez Mourullo argumentando que o idioma é elemento secundario para a expresión poética, por iso insiste (*La Noche* 03/02/1956: 3):

Considero lamentable que cuando la poesía tiene que subsistir en un mundo de indiferencia hacia ella [...] se pretendan divisiones, por motivos muy respetables para mi pero ajenos al quehacer poético, entre los poetas gallegos cuando todos los que en definitiva, en idioma a veces distinto pero con sentir y amor común, pretendemos conservar, y esto si es lo que importa, (es) el sentido espiritual en el mundo y el contenido lírico de Galicia.

Á semana seguinte (09/02/1956), un novo personaxe aparece na escena da polémica. Asina unicamente OFM e achega ao debate “algunos datos, que pueden servir al mismo tiempo de respuesta a los dos impugnadores de la escolma” (*La Noche* 09/02/1956: 3). Refírese así a González Garcés (*La Noche*) e ao señor Crispín (*Litoral*). Ao primeiro críticalle “un criterio localista y un punto de vista idiomático, que considero totalmente ajeno al propósito perseguido en la Antología” (*La Noche* 09/02/1956: 3). A continuación, OFM demostra que na escolma hai 12 poetas coruñeses (dous da cidade e

dez da provincia). Polo que conclúe: “Creo, pues, que con lo dicho queda suficientemente desvirtuada la crítica dirigida a la obra del sr. Fernández del Riego”.

Con todo, pódese considerar que a polémica se pecha cun artigo de Xosé Luís Méndez Ferrín publicado o 14 de xuño de 1956 e titulado “Los escritores gallegos, cada coenllo ao seu tobo”. Méndez Ferrín (*La Noche* 14/06/1956: 3), que xa polemizara meses antes con Leandro Crispín no xornal pontevedrés *Litoral*, apunta a causa da polémica nas primeiras liñas do seu artigo: “El problema viene a ser: ¿Pertencen a la literatura gallega los escritores que nacieron en Galicia y no escriben en gallego?”.

No artigo citado (*La Noche* 14/06/1956: 3), Méndez Ferrín desenvolve unha serie de consideracións ao respecto de que criterios se poden adoptar para incluír un escritor español en cada unha das literaturas peninsulares. Despois de argumentar e exemplificar un por un dos tres posibles criterios (de nacemento, de peculiaridade e idiomático), conclúe que só o último (o idiomático) supera os outros porque

16

[...] llega más allá de los dos, que no darían razón del escritor sin partida de nacimiento o del escritor sin ambiente, y los supera unciendo a una literatura cien ambientes y peculiaridades [...]

Y el idioma sin vuelta de hoja es tronco y fin de toda literatura: hacer literatura es expresarse, y expresarse en lengua determinada, concreta.

O texto remata cun saúdo á aparición do último libro de Mourullo (inovador e universal no conto de tódalas literaturas de España) e cunha exhortación aos escritores en castelán “Si ustedes escriben en castellano que se ocupen de ustedes la lírica castellana, y si no tiene usted categoría para que reparen en su figura, amuélese y a otra cosa” (*La Noche* 14/06/1956: 3).

Xosé Luís Franco Grande (2004), que explica a polémica en *Os anos escuros*, só cita un artigo de González Garcés e outro de Mourullo. Non recolle, pois, a resposta do primeiro, nin o peche, nin a intervención doutros satélites arredor da polémica como Rafael Melero, Borobó, Neumandro (pseudónimo de Ánxel Fole), Aquilino Iglesia Alvariño, Manuel Rabanal, Carlos del Pozo Tejedores (pseudónimo de Ramón González Alegre)... e que nós tampouco reproducimos nesta ocasión.

Si se explica convenientemente nese ensaio de Franco Grande a existencia de grupos poéticos en Ferrol e Vigo contrarios ao criterio idiomático da escolma dos contemporáneos de Fernández del Riego.

Consideracións finais

Despois da aceda polémica “tanto González Garcés como González Alegre rematarían sendo poetas galegos. E, por propio dereito, pasarían a figurar nas futuras escolmas da poesía galega, especialmente o primeiro” (Franco Grande, 2004: 71). Non sen antes elaborar antoloxías da poesía galega en castelán (en 1959 e nos anos setenta).

Converter poetas para a causa da literatura galega en galego foi, entre outras, unha das consecuencias positivas da publicación do tomo IV da escolma, onde xa están os grandes autores que poetizan en galego no século XX. Todos estes valores fan da escolma dos contemporáneos un manual de referencia no seu momento (e aínda hoxe), para coñecer a literatura galega e divulgala entre os máis novos, en particular, e a sociedade galega en xeral. Estas palabras do autor (Fernández del Riego, 1996: 136) son abondo significativas:

Pensabamos daquela que a incorporación dun bo prosista ou dun bo poeta era máis importante para o porvir histórico de Galicia que a posible incorporación dun xefe de cargo público principal [...]

Os homes de Galaxia, por outra banda, foron incorporando de a pouco as súas actividades, valores mozos, saídos en boa parte das aulas universitarias. Valores que se foron inaugurando na narración, no teatro, no ensaio, ademais de na poesía. O seu propósito era o de restablecer a continuidade cultural tronzada pola Guerra Civil.

Agardamos, como sinalamos ao comezo desta colaboración, que o 2018 traia luz sobre a antoloxía consultada continuadora, na data de publicación, da de Fernández del Riego e que tamén mostrou os valores mozos da poesía galega do seu tempo. Referímonos á publicada en 1973 por María Victoria Moreno.

Ana Acuña Trabazo
Universidade de Vigo

Referencias bibliográficas

- Acuña, Ana. 2002. “Francisco Fernández del Riego, académico e director da Biblioteca Penzol”, en *Madrygal, Revista de Estudios Gallegos*, nº 5, pp. 155-162.
- Acuña, Ana. 2012. “O semanario pontevedrés *Litoral* e a autonomía do campo literario galego”, en *Madrygal. Revista de Estudios Gallegos*, nº 15, pp. 13-22.
 DOI http://dx.doi.org/10.5209/rev_MADR.2012.v15.39190
- Alonso Montero, Xesús. 2008. “Estudo preliminar”. En *Os poetas galegos (1936). Antoloxía consultada de Xosé Filgueira Valverde* (eds. Ana Acuña Trabazo e Xesús Alonso Montero). Pontevedra: Museo de Pontevedra/ Sociedad Estatal de Conmemoraciones Culturales, pp. 13-43.
- Alonso Montero, Xesús. 2017. “Unhas cantas observacións sobre a Antoloxía da nova poesía galega preparada e publicada por María Victoria Moreno no ano 1973”, en *Madrygal. Revista de Estudios Gallegos*, nº 20, pp. 231-234.
 DOI <http://dx.doi.org/10.5209/MADR.57638>
- Carballo Calero, Ricardo. 2006. *Epistolario a Francisco Fernández del Riego*. Vigo: Editorial Galaxia.
- Casas, Arturo (ed). 2003. *Antoloxía consultada da poesía galega 1976-2000*. Lugo: Tris Tram.
- Cunqueiro, Álvaro. 2003. *Cartas ao meu amigo. Epistolario mindoniense a Francisco Fernández del Riego 1949-1961*. Vigo: Editorial Galaxia.
- Díaz Castro, Xosé María. 2014. *Epistolario Díaz Castro*. Vigo: Editorial Galaxia.
- Fernández del Riego, Francisco. 1955. *Escolma de poesía galega IV. Os contemporáneos*. Vigo: Editorial Galaxia.
- Fernández del Riego, Francisco. 1957. *Escolma de poesía galega III. O século XIX*. Vigo: Editorial Galaxia.
- Fernández del Riego, Francisco. 1987. “A imperdible voz do poeta”. En *Homenaxe a Xosé María Díaz Castro*. Lugo: Asociación Cultural Xermolos, pp. 44-45.
- Fernández del Riego, Francisco. 1990. *O río do tempo. Unha historia vivida*. Sada: Edición do Castro.
- Fernández del Riego, Francisco. 1996. *A Xeración Galaxia*. Vigo: Editorial Galaxia.

Fernández del Riego, Francisco. 2000. *Un epistolario de Ramón Piñeiro*. Vigo: Editorial Galaxia.

Franco Grande, Xosé Luís. 2004. *Os anos escuros. A resistencia cultural dunha xeración*. Vigo: Editorial Galaxia.

Moreno Márquez, María Victoria. 1973. *Os novísimos da poesía galega/Los novísimos de la poesía gallega*. Madrid: Akal.

Rábade Villar, María do Cebreiro. 2004. *As antoloxías de poesía en Galicia e Cataluña. Representación poética e ficción lóxica*. Santiago de Compostela: Servizo de Publicacións da Universidade de Santiago de Compostela.